

NORSK



NOK



Hvordan kan vi forstå og gripe disse store tallene: 6 millioner jøder ble drept under andre verdenskrig? Det finnes ikke noen alternativ måte å se et menneske på. Et menneske er et enkeltstående individ. Vi kan bruke vår erfaring med mennesker vi er nær, og tenke at noen er nær nettopp dette andre mennesket også. På den måten er et enkeltmenneske på samme tid uendelig lite og uendelig stort i verden. Det er ingen motsetning i dette, det kommer bare an på øynene som ser.

“Det er ikkje sant at kjærleik gjer blind. Kjærleik gjer klok.” *Haldis Moren Vesaas*

Christina Lindgren, scenograf

KVALME

Kvalmen bølger opp i meg.
Jeg vil ikke vite, men jeg griper begjærlig bøkene.
Jeg leser, jeg blar.
Stopper ved et bilde.

Femten nakne kvinner.
Det står at det er rett før de henrettes.
Tre av dem bærer på små babyer.
Stumpen til barna hviler mykt på mødrenes arm.
Og jeg tenker, at hadde det vært meg, ville det vært en trøst.
Den myke stumpen.
Myk kjærlighet.
Jeg slipper deg aldri, lille. Jeg er her.
For deg, smiler jeg.

Kan man tenke sånn når man skal dø?

Jeg har lest bøker. Jeg har sett bilder.
Jeg har sittet med sprø avissider i hendene.
Jeg har hørt stemmer fra fortiden.
Og jeg er kvalm.
Jeg blir fysisk kvalm av denne kunnskapen.
Jeg vil ikke vite.
Det gjør meg syk å tenke.
Jeg snur hodet bort.
Orker ikke mer kunnskap, flere spørsmål.

Er det mitt ansvar?
Jeg er født etter den 2. verdenskrig.
Så det er ikke min skyld.
Det er ikke min generasjon.

Men hvem bærer skylden for fremtiden?

Janne Langaas, Barske Glæder Produksjoner



DOBBELT LIKVIDASJON

Alle spor av jødisk liv skulle fjernes da de norske jødene skulle sendes ut av landet i november 1942. Det var norske politifolk og hirdmenn som fikk oppdraget. Men statspolitisjef Karl A. Martinsen var ikke helt fornøyd med hvordan innfangingen av jødene hadde forløpt. Dagen etter at han hadde organisert transporten av 532 jøder fra Oslo havn satt han seg til skrivemaskinen og skrev en rapport til Politidepartementet og sjefen for sikkerhetspolitiet.

”Det var alt for knapp tid til forarbeidelse av en så omfattende aksjon. Jeg burde ha hatt like mange uker som jeg nå hadde døgn til disposisjon. Følgen av denne knappe tid er bl.a:

- a) at en hel del jødefamilier kom for sent inn til Oslo bl.a fra Trondheim og Bergen, og at jeg derfor nå må internere disse i Bredtvedt for ubestemt tid.
- b) at jeg ikke fikk anholdt på langt nær alle familier på grunn av at disse hadde skiftet bopel, var bortreist, var på arbeide osv.”

Samtidig med at Karl A. Martinsen klagde over at han i første omgang ikke hadde fått deportert flere enn 532 jøder fra landet, var andre i gang med sin del av aksjonen. Det var kontorbødlene – de som bidro til det norske Holocaust uten å se ofrene. Advokater, tjenestemenn og byråkrater tømte hjemmene til jødene for alt av verdi. Hadde jødene en forretning eller en bedrift ble også den ribbet. Møbler, kjøkkenutstyr, bøker og alt som gir et hjem og en familie mening ble solgt på auksjon. Også gode nordmenn strømmet til auksjoner og kjøpte billig byttet. Jødene var landsmenn og naboer, men gribbene brydde seg ikke om det. Mens de norske jøden ventet foran gasskamrene i Auschwitz ble også bankbøkene og livspolisene deres tømt og innløst av villige banksjefer og forsikringsagenter. Det var en dobbelt og total likvidasjon som ble forsøkt gjennomført på de norske jødene. Den viser mer enn noe annet brutaliteten i det folkemordet også nordmenn var med på.

Av Bjørn Westlie, journalist og forfatter – bl.a. av boken

Oppgjør – i skyggen av Holocaust

LIVSFORSIKRINGSSelskAPET
GJENSIDIGE
STIFTET 1847

TELEGRAMADRESSE
GJENSIDIGE
Avd. Ber.
F/BS.

Oslo den 16. mars 1943.

Herr Arild Andreassen,
Postboks 54,
N a r v i k.

Vi har mottatt Deres brev av 10. ds. og skal meddele at gjenkjøpsverdien utgjør av pol. nr. 199738, Sara Caplan, kr. 315.95, " " 211743, Jacob " , " 355.30.

Hvis polisene skal selges og gjenkjøpsverdien sendes til Dem, må vi få innsendt:

1. Legitimasjon for at De av Likvidasjonsstyret for de inndratte jødiske formuer er opnevnt som bestyrer av Sara og Jacob Caplans bo.
2. Polisene.
3. Deres kvittering på vedlagte blanketter.

Erbødigst

LIVSFORSIKRINGSSelskAPET
GJENSIDIGE

H. Wisnerud.
for adm. direktør



NORSK NOK

Manus/ produsent/ skuespiller

Janne Langaas

Regi/ dramaturgi

Lene Therese Teigen

Scenografi/ kostyme/ video

Christina Lindgren

Lysdesign

Marianne Thallaug Wedset

Musikk/ lyddesign

Tov Ramstad

Musikk av

Green Isac, Cloroform, Supersilent, Rammstein,
Coleman Hawkins, Harry Brandelius, Robert Fripp,
Chick Corea, Egberto Gismonti, Roy Knudsen,
Anton Webern og Gyorgy Ligeti
Øvrig musikk og lyddesign ved Tov Ramstad

Takk til

Gogo Bakke
Ivar Bermann
Samuel Steinmann

Faglige innspill

Bjarte Bruland
Britt Ormaasen
Sidsel Levin
Terje Emberland

Norsk Nok er skrevet med utgangspunkt i faglitteratur, forskningsmateriale, avis-
artikler og øyenvitneskildringer.

Gogo Tomsinsky heter i dag Gogo Bakke. Hun har med stort hjerte latt oss
ta del i sin families historie, og gitt oss tillatelse til å bygge forestillingen Norsk
Nok rundt de hendelser og tanker hun delte med oss en formiddag i mars '07.

NORSK  NOK

Videoredigering

Sabina Jacobsson

Layout (plakat/ program)

Frank Jürgen Leiss

Pressekontakt

Kulturmejerne AS

Fotograf

Caroline Søgaard

Produksjonsassistanse

Mette Lindgren, Caroline Søgaard

Lars Kristian Bakke

Stemmer

Ramish Ahmed, Ulf Breistrand, Casper Calmeyer,
Joachim Calmeyer, Mathias Calmeyer, Ada Hesjevoll,
Clara Heide Iversen, ~~Stig Krogstad~~, Duc Mai-The,
Erika Tiy Schjeide Charles-Harris,
Terje Ranæs, Markus Tønseth, Maja Pålstdatter Wædset

Forestillingen er produsert i samarbeid med Kulturkirken Jakob, og er støttet av Norsk Kulturråd, Institusjonen Fritt Ord, Fond for Lyd og Bilde og Fond for Utøvende Kunstnere. Urpremiere i Kulturkirken Jakob 8.mai 2007.

Tidligere Barske Glæder Produksjoner

Emilie og den umulige mamman *Utgitt på CD gjennom NRK Aktivum* (1997)
Ariel (2000)
ELSK – eit rocka blick på Garborgs Haugtussa (2001)
Prinsessen av Lilleland (2003)
Kom tilbake! *Nominert til Ibsen-prisen 2007* (2006)

Norsk Nok er dokumentarisk teater. Det stiller fundamentale spørsmål. Det finnes ingen grense mellom fortelleren på scenen, som er skuespilleren, og manusets opphavskvinne som også er skuespilleren. Dette er et personlig prosjekt; i Norsk Nok er skuespilleren Janne Langaas seg selv. Men vet vi hvem vi er? Hvilke egenskaper i oss selv kjenner vi til? ... tør vi å bli kjent med?

Dette er resultatet av et arbeid som har vart i to år. Research-arbeidet og våre spørsmål om hvorfor vi egentlig ønsker å lage en teaterforestilling knyttet til denne tematikken var uløselige: Ja, vi vil lage Norsk Nok – men hvorfor, og hvordan? Mellom andre prosjekter på hver vår kant, har vi møtt hverandre med jevne mellomrom; en dag her, en uke der. I mellom har Janne lest tekster, plukket ut sekvenser som kunne være brukelige, arbeidet videre. Det har vært et modningsarbeid, og et utholdenhetsarbeid: For det har også handlet om å tro på at dette kan bli teater; å tro at scenen kan være en arena for dette stoffet, på denne måten.

Som dramaturg har jeg hatt stor glede av å få være med på noe av research-arbeidet til Norsk Nok. Vi har hørt radio-dokumentarer, vært i museer, hatt dypt personlige samtaler med mennesker som har åpnet sine hjem og historier for oss, lest bøker, vært hos forskere og gått i fotspor. Janne har lest, jeg har respondert. Stilt nye spørsmål, vært nøktern når Janne har vært oppøst, og det motsatte! Etterhvert har instruktøren i meg også blandet seg inn, på samme måte som skuespilleren i Janne har blitt tydeligere i arbeidet. Og så har samarbeidspartnerne våre kommet på banen: Christina, Tov og Marianne – alle tre har bidratt med stort personlig engasjement. I fellesskap har vi stilt oss de vanskelige spørsmålene: hvordan ville vi handlet hvis ... hvor ville vi stått hvis ...

Perspektivet i forestillingen har tatt langsom form: Vi ønsket å si noe om mot. Derigjennom også om feighet. Fortellingen om hvordan jødene i Norge ble behandlet under krigen pekte seg ut – og gjorde det mulig å veve inn nåtidsperspektivet, som har blitt enormt viktig for dette prosjektet.

Alt som sies fra scenen og leses på projeksjonsduken er sant, i den forstand at det er hentet fra pålitelige kilder, og Gogos historie har hun selv fortalt til oss. Janne har gjennomgått akademiske oppgaver, ulik faglitteratur, hentet materiale i databaser på nettet og fra samtaler med forskere. Flere har også lest manus underveis og sett prøver på forestillingen.

Manuskriptet har endret seg gradvis, men hele tiden i samme retning: Mot det fragmentariske, det enkle, ukonstruerte og usentimentale. Selvsagt er det kun biter av virkeligheten vi serverer, men sømmen mellom delene er synlig. Det Janne

forteller er trist og skremmende; det skal ikke mye til å påkalle tårer, å sette følelser i sving. Da blir det spesielt viktig at det også finnes et refleksjonsnivå: Tilskuerne kan godt tenke! Men på tross av at Norsk Nok holder opp et skremmende bilde fra fortiden, og også fra nåtidens Norge, ser vi håp.

Underveis i denne prosessen har vi fått den følelsen: Vi har kjent oss sterke. Jeg har sett Janne vokse foran meg. Hun sier i forestillingen: "Det er din plikt å ta ansvar. Hele tiden." Hun sier det til meg hver gang hun spiller forestillingen. Jeg hører det. Det handler ikke bare om å formidle dette til våre tilskuere. Det handler også om oss selv. Vi har fått mye å tenke på. Hvem er vi?

Å fortelle er å handle. Teater er også politikk.

Lene Therese Teigen, regissør/ dramaturg



ankt n

Mot er noe som smitter. Det er som en bølge som river alle med seg, også de som ikke egentlig tør.

“UTEN SKRIK OG GRÅT”

Uten skrik og gråt kledde menneskene av seg, sto sammen i familiegrupper, kysset hverandre og tok farvel, og ventet på vink fra en SS-mann, som sto ved gropen med en pisk i hånden. I løpet av det kvarteret jeg sto ved gropen hørte jeg aldri noen klage eller bønn om å bli skånet. Jeg iakttok en familie på omtrent åtte personer, en mann og en kvinne, begge var ca. femti år, og deres barn, ett, åtte og ti år gamle, samt to voksne døtre på tjue og tjuefire år. En gammel kvinne med snøhvitt hår holdt det ettårige barnet på armen og sang noe for det, kilte det. Barnet hvinte av fryd. Ekteparet så på, med tårer i øynene. Faren holdt en gutt på omkring ti år i hånden, snakket stille med ham. Gutten kjempet med gråten. Faren pekte opp mot himmelen, strøk gutten over håret og så ut som han forklarte noe for ham. Da ropte SS-mannen ved gropen noe til kameraten sin. Han skilte ut omtrent tyve personer som han beordret til å gå bak jordhaugen. Familien som jeg her har fortalt om, hørte til disse. Jeg kan fremdeles erindre nøyaktig hvordan en pike, svarthåret og slank, pekte nedover seg selv da hun gikk tett forbi meg og sa: ”Tjuetre år!”

Fra forklaring under ed etter krigens slutt beskrev Hermann Friedrich Gräbe denne hendelsen i Ukraina 5.10.1942.

Hentet fra boken ... *om detta må ni berätta* ... En bok om förintelsen i Europa 1933-1945, Stockholm 1999



Web-referanser

www.hvitebusser.no	Stiftelsen hvite busser til Auschwitz
www.auschwitz.org.pl	Memorial and museum, Auschwitz - Birkenau
www.jodiskemuseum.no	Det jødiske museet i Trondheim
www.mil.no	Det norske forsvarrets offisielle informasjonstjeneste
www.stiftelsen-arkivet.no	Senter for historiefremføring og fredsbygging
www.hlsenteret.no	Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter
www.nobelpeacecenter.org	Nobels fredssenter
www.benjaminsminnefond.no	Benjamins minnefond
www.jodiskmuseumoslo.no	Jødisk museum i Oslo
www.sos-rasisme.no	SOS rasisme
www.ldo.no	Likestillings- og diskrimineringsombudet
www.dmt.oslo.no	Det mosaiske trossamfund, oslo
www.dmt.trondheim.no	Det mosaiske trossamfund, trondheim
www.ub.uib.no/avdeling/jur/arkiv/joderz.htm	Politiets rolle i det norske Shoa
www.frittord.no	Institusjonen Fritt Ord
www.ung.no	Offentlig informasjon for ungdom
www.menneskerettigheter.no	Den norske menneskerettighetsportalen
www.vigrid.net	Vigrid
www.antirasistisk-senter.no	Antirasistisk senter
www.norskfolke.museum.no/wergelandsbarn	Utstilling om norske jøders historie
www.magasinet-monitor.net	Antifascistisk tidsskrift

Bok-referanser

Tidsvitner – fortellinger fra Auschwitz og Sachsenhausen av Jacob Lothe og Anette Storeide // *De overlevende* av Mari Jonassen // *Jødehat* av Trond Berg Eriksens, Håkon Harket og Einhart Lorenz // *Katbe, alltid vært i Norge* av Espen Soby // *Fra synagogen til Løvebakken* av Jo Benkow // *Krigens redsler* av Egil Brox // *Fange nr 79108 vender tilbake* av Kai Feinberg // *Det angår også deg* av Herman Sachnowitz fortalt til Arnold Jacoby // *På tross av alt: Julius Paltiel* av Vera Komissar // *I slik en natt* av Kristian Ottosen // *Mellom barken og veden* av Nils Johan Ringdal // *En million glemte helter* av Bertil Neuman // *Jødar på flukt* av Ragnar Ulstein // *Oppgjør – I skyggen av Holocaust* av Bjørn Westlie // *Falskmyntner i Sachsenhausen* av Moritz Nachtstern og Ragnar Arntzen

NORSK

På kaien i Oslo, idet de norske jødene blir drevet inn i MS Donau, 26. november 1942: "Vi som var syke, sto sist i flokken og så det hele: kvinner, barn og menn i håpløs kamp mot en brutal og kald overmakt, en levende jernring som snørte seg sammen om de elendige. For oss som var vokst opp i et land der medmenneskelighet var første og største bud, ble synet verre enn noen mare-drøm. Dette var det første store sjokket, og vi trodde det aldri kunne komme noe verre. Mer enn seks hundre mennesker som hadde levd sitt liv i trygg tro på rettsstaten, var med ett fratatt alt, sin frihet, sitt fedreland, og verst - sitt menneskeverd. De ble knubbet og sparket og slått. De tryglet og bad om å få slippe å gå ombord, for de visste hva det betydde. Deportasjon. De kastet seg ned på bryggen, rev seg i håret og skrek om nåde for seg og sine, men det var ingen bønn. Jernskodde støvler og gummikøller traff dem i hode og mave. Mødre med spedbarn på armen, gravide kvinner, ble skubbet og slått. Klær revnet eller ble slitt i stykker så undertøy og nakenhet syntes. Småbarn ble slengt overende. Og midt i alt dette - jeg ser det ennå for meg - gikk en stille strøm av svake gamle kvinner og menn langsomt og med bøyde hoder opp leiderne, mot det de så som en uavvendelig skjebne. De visste mer enn vi unge. De kjente vårt folks historie. De var allerede døde. Fra boken *Det angår også deg* av Herman Sachnowitz

NOK